
“TARİH OKUMAK İÇİN ÇOK DOĞRU YER”, Mİ?

H. Bayram Soy*

1988 yazında, ODTÜ Tarih Bölümü'nü kazandığım haberini aldığım da, ailemin yanında Almanya'daydım. Kayıt yaptırmak için Türkiye'ye dönüş esnasında uçakta yanıma yaşlı bir Alman çift oturmuştu. Uçağın inişine 10 dakika kalana kadar neredeyse hiçbir şey konuşmamıştık. Şimdi hatırlamadığım bir sebeple uçak inişe geçeceği esnada konuşmaya başladık ve kazandığım üniversitenin Tarih Bölümü'ne kayıt olmak için Türkiye'ye geldiğimi söyledim. Bunun üzerine yaşlı Alman hanım, “O, ne kadar güzel! Tarih okumak için çok doğru bir yer” dedi. Aradan geçen bu kadar zamandan sonra geriye baktığımda, hanımefendinin çok fazla iyimser olduğunu düşünüyorum.

Kazandığım bölümün eğitim dilinin İngilizce olduğunu biliyordum. Bölümde tarih öğrencisi olmam, İngilizce hazırlık sebebiyle, normal olarak bir yıl ertelendi. Eğitim dili İngilizce deyince, konu dışı olmasına rağmen, Türkiye'deki akademisyenler için iki uçlu ciddi bir problem olması hasebiyle, akademik hayattaki yabancı dil “meselesine” burada değinmeden geçemeyeceğim.

Öncelikle şunu belirtiyim ki, bir yıl hazırlık okuduktan sonra birinci sınıfa başladığımda bu “İngilizce eğitim” çok tuhafıma gitmişti, hâlâ da tuhafıma gidiyor. Sınıfımızın neredeyse tamamı Türk'tü –bir Yunan kız arkadaşı-

---

*Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. bayramsoy@yahoo.com

mız vardı, o da TÖMER'de Türkçe öğrenmişti-, hocalarımızın tamamı Türk'tü, ancak biz İngilizce dinliyor, konuşuyor ve yazıyorduk! Gereğesi, üniversitenin isminden de anlaşılabilir gibi, başta Ortadoğu olmak üzere, dünyanın muhtelif yerlerinden öğrenci çekmek imiş... Yabancı öğrenci çekmede ne derece başarılı olundu bilemem, ama dil öğretimi konusunda çok da parlak bir durumda olmadığı –dil ile ilgili hiçbir sıkıntı çekmemiş olmama rağmen– şahsen şahit olduğum birçok örnekle sabittir. Meselâ çeşitli ortamlarda sorulduğunda yabancı dil bilgimi ODTÜ menşeli olmama bağladığımda, dil seviyem hakkında bilgi dahi edinmeye gerek duyulmadan, çoğunlukla dudak büküldüğünü gördüm. Bunun bir başka delili de KPDS ve muadili sınavlardır. Aksini iddia edenler beş yıl İngilizce eğitimden sonra –yurt dışında yüksek lisans veya doktora yapmamış olanlardan– bu sınavdan 80 ve üzerine çıkan ODTÜ mezunlarının oranını lütfen söylesin. Aslında burada ODTÜ ve benzeri kurumları da fazla suçlamamak lâzım. Çünkü yabancı dil öğretememek veya öğrenememek bizim millî sporumuz oldu. Bunun en bariz örneği de yükselme bekleyen akademisyenlerimizdir. Bu, problemin bir ucu. Diğer ucuna gelince; akademik yükselmesi yabancı dil sebebiyle tıkanıklığa uğramış birçok akademisyenin, medenî memleketlerde böyle bir zorlama olmadığını belgelerle ortaya koyduklarına ve bu uygulamanın sömürgeci mantığı taşıdığını vs. ileri sürdüklerine şahit oldum. Burada söylenebilecek tek şey; dil mecburiyetini eleştiren bu akademisyenlerimizin, yabancı bilim adamlarının, hem de hiç “mecbur” olmadıkları hâlde çoğunlukla iki veya daha fazla yabancı dil bildiklerini görmezden geldikleridir.

Pekâla bu “ciddî” problem “medenî” dünyada nasıl aşıyor? Yabancı dilin nasıl öğretilbildiğine dair yurt dışından sadece bir örnek vermek istiyorum: Almanya'daki çocukluk arkadaşlarımdan biliyorum; orta öğretimin en iyi eğitim veren kısmı olan *Gymnasium*'u okuyan ve Tabîî Bilimler bölümünde *Abitur*'u tamamlayan bir arkadaşım, sayısız emsali gibi, üniversiteye başvuracağı esnada çok iyi derecede İngilizce ve Fransızca biliyordu; ayrıca Latince metinleri okuyup, anlıyordu. Bu genel durum. Ayrıca hiç azımsanmayacak özel durumlar da var; meselâ, dil öğrenmek için oldukça ileri bir yaşta; tamamen yabancı olduğu bir dil ailesinin, Arap harfleriyle yazılan kısmını dahi okuyup anlayacak şekilde bir yabancı dili öğrenip, sonra da bu dilde alarında çok önemli bir eseri tahlil edip, bu eser hakkında kitap yazabilen örnekler de mevcut.

Lisans dönemi öğrencilik yıllarımda “yabancı dille öğretim” haricinde karşılaştığım ikinci önemli tuhaf durum çevremdeki insanların “Siz okulda gerçek tarih mi okuyorsunuz?” yollu soruları oldu. Bu sorulara önceleri ne cevap vereceğimi kestiremedim. Ancak sonra düşündüğümde, tarihin “bi-

lim" değil, bir "ideoloji" ve bir "iman sahası" olarak algılandığı bir ülkede, herkesin "kendi gerçek tarihinin" peşinde olması kadar "normal" bir durum yoktu. Ve bu "normal" durumun neticesi olarak tarih eğitimi ve öğretimi, bilimsel gerçekliğin peşinde koşması gereken üniversitelerde dahi, dünya görüşüne ve ideolojisine, askerî terimler kullanacak olursak, siper kazma ve mevzi kazanma faaliyetleri haline gelmişti.

ODTÜ Tarih Bölümü'nde, yabancı dilde eğitimin etkisiyle olsa gerek, sanki uluslararası ilişkiler, siyasî tarih formatında, daha ziyade Avrupa merkezli bir tarih öğretimine muhatap olduk. Meselâ hiç Selçuklu Tarihi, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi görmedik. Buna mukabil, Ege ve Yunan Medeniyeti'ne dair slaytlar eşliğinde iki dönem ders aldık. Ancak şunu itiraf etmeliyim ki, rahmetli hocam Prof. Dr. Yuluğ Tekin Kurat'ın eşsiz Avrupa Tarihi dersleri beni mukayeseli Osmanlı-Avrupa Tarihi çalışmaya sevk etti. Ayrıca İngilizce bilmeyen Türk tarih öğrencilerinin sahip olmadığı bir ayrıcalığımız vardı: Henüz eserleri Türkçeye çevrilmemişti, ama "Şeyhü'l-müverrihîn", son günlerdeki unvanıyla "Tarihçilerin Kutbu" Halil İnalçık'ı biz derslerimizde okuyorduk.

Lisans eğitimimi tamamladıktan çok kısa bir süre sonra "akademik hayat"a intisab ettim. Baştan söyleyeyim: Türkiye'de tarih öğrencisi olmak beni hayal kırıklığına uğratmıştı; ancak bu ülkedeki akademisyenlik hakkında nasıl yorum yapacağımı açıkcası bilmiyorum, ama deneyeceğim.

Medenî toplumlarda üniversitelere havale edilmiş iki işlev vardır. Birincisi, gerçeği aramak, bilimsel bilgi üretmek ve bunları, yazılı veya sözlü, aktarmak. İkincisi ise, toplumun ihtiyaç duyduğu "nitelikli" işgücünü yetiştirmek.¹ Günümüz itibarıyla YÖK'ün Türkiye *academiasının* problemlerine çözüm getiremediğine, menfaati olanlar hariç, herkes hemfikirdir. Çünkü YÖK, üniversitelerin yukarıda belirtilen vasıflarını yerine getirmesini sağlayan bir kurumdan çok, 1980 İhtilâli'nin toplum mühendisliği projesinin önemli bir enstrümanı, ayağıdır. Bugün yaşanan toplumsal değişmeye en fazla direnen kurumların başında gelmesi ise mevcudiyetinin gereğidir ve mahiyeti itibarıyla anlamlıdır. Dolayısıyla, burada acilen revizyona gidilmeli ve üniversiteler medenî ülkelerdeki örneklere benzetilmelidir. Meselâ ABD² veya Güney Kore örnekleri mikyas alınabilir. Eğer düzeltilebilme ihtimali

¹ Uygur Koca başoğlu, "ODTÜ'de geleceğe yolculuk...", *Toplum ve Bilim*, S. 97, Güz 2003, s. 303.

² Hiç şüphesiz ABD üniversiteleri hakkında sayısız çalışma mevcuttur. Bir örnek olarak bk. John T. Casteen, III, "Higher Education and National Competitiveness in the U.S.", *Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler*, 4/1 (1990), s. 37-48. Bu makalenin Türkçe tercümesi için ayrıca bk. aynı yer, s. 49-60.

yoksa, "Peter İlkeleri" gereğince mülga bir kurum olarak tarihteki yerini almalıdır.

"Araştırma Görevlisi" olduğumda ilk öğrendiğim şey, araştırmanın ve buna izin verilmesinin bir gereklilik değil, tamamen keyfi bir durum olduğuydu. Çok şükür pazardan limon, soğan, pırasa taşıtan çıkmadı,³ ama "Araştırma Görevlisi"nin birinci hedefinin yüksek lisans ve doktora yapmak değil, "verilen görevleri" yerine getirmek olduğunu söyleyen çıktı. Bu "verilen görev" kanun ve yönetmeliklerde tanımı yapılmamış, tamamen görev verenin inisiyatifine bırakılmıştı. Sonraki yıllarda bu söylemin tek muhatabının ben ve arkadaşlarım değil, başka yerlerde başka insanlar da olduğunu gördüm. Neredeyse hiçbir araştırma imkânının olmadığı ortamda sabah 09:00'da, akşam 17:00'de imza alınarak dört duvar arasında "vazifemizi icra etmemiz" de istendi. Bu imzanın birine uygulanıp, diğerine uygulanmadığı zamanlar da oldu. O dönemde bize, görevimize uygun bir unvan dahi bulmuştum: "Oturma Görevlisi". Bu arada, araştırma yapma süreci ciddi bir maharet gerektirirken, araştırma sonucu vücut bulan eserleri yayımlatma süreci de en az o kadar zahmetliydi! Yayın sürecinde matbaacı, kağıtçı, dizgici, hamal vs. herkes para alırken, yazara geldiğinde para kalmamış oluyor ve yayıncı ancak yazara vermeyeceği para ile kâr edebiliyordu! Akademik dergiler ve yabancı dilde yayın fetişizmi ise -yurtdışında para ile makale yayımlayan dergilerin varlığı ayyuka çıkmış iken- bir başka âlem. Meselâ, yazı gönderdiğim ülkemizdeki bir akademik dergi, makalemin değerlendirilmeye alınmasının ön şartı olarak, ki bu talep yazarlardan gelmiş (!), dergiye abone olmamı istemişti.

Unvan demişken, akademik hayattaki unvanlar ve bu unvanları alış biçimleriyle, aldıktan sonraki vazife icra şekilleri çok garip. Meselâ, lisans mezunu okutman veya öğretim görevlisi ders verebilirken, doktora yapmış bir araştırma görevlisinin ders verme yetkisi yok. Varsa da, şahit olduğum kadarıyla, ders verdirilmiyor. Ancak, "bilim uzmanı" ve "doktor" olmayan araştırma görevlileri pekâlâ çok "yoğun" olan hocalarının derslerine girebiliyor. Doktora sonrası alınabilen yardımcı doçentlik ve doçentlik unvanları tamamen keyfi bir süreçte dağıtılıyor. Meselâ doktorasını bitirdiği hâlde yıllarca kadro (Yardımcı Doçentlik) alamamış araştırma görevlileri, YÖK tarafından doçent yapılmış ancak, üniversitesi mensubunu herhâlde lâıyk görmediğinden, bu kadroya atanmamış araştırma görevlisi doçentler(!) gibi bir-

³ Hocalarımızın, asistanlarını bu tarzda "yetiştiren" ismi ve unvanı büyük olan hocalardan bahsettiklerini duymuştum. İsimler mevzu bahis değil, çünkü bunun türevlerini yapan "hocalar" geçmişte ve el'an mebzul miktarda mevcut.

çok örnek var. Bu unvanların verilmeme gerekçeleri de mevcut. O anda üniversitede revaçtaki en makbul suçlama neyse, o. Meselâ, uysa da, uymasa da, PKK'lı, mürteci, ülkücü, solcu vs. Ayrıca dünyanın her medenî ülkesinde alınabilecek akademik unvanların son noktası olan "doktora"dan sonra ülkemizde insanlar doçent olabilmek için merkezî "sözlü" sınava dahi tâbi tutuluyorlar. Gariplikler ülkesi vesselam.

Akademik hayat ve mesleğimle ilgili öğrendiğim en önemli şey ise, doğru zamanda, doğru yerde ve doğru insanla değilsen, kâhir ekseriyetin tecrübe ettiği gibi, otodidakt yetişmeye mecbursun. Bu anlamda kendimi kısmen şanslı sayabilirim. Çünkü büyük bir hocanın "rahle-i tedrisinden" geçip, "kanatları altına" giremesem bile, belli dönemlerde çok kıymetli hocalardan dersler aldım. İronik bir şekilde en çok "ilham" aldığım hocam, çalıştığım alandan değil!

Bu yazının, tarih eğitimi ve tarihçilikten ziyade, akademik hayat ve sıkıntıları yazısına dönüştüğünün farkındayım. Ne yapalım, ders ve derslikten bahsedilebilmesi için okul binasının olması gerekir. Binayı daha inşa edememişiz, çok belli. Yapısal meselelerimizi halletmeden, tarih eğitimi ve öğretiminden ve problemlerinden bahsetmek bana makul gelmiyor. Ve bu anlamda eksiklerimiz çok aşikâr. Bir süre önce, Hükümet-YÖK atışmalarından biri vesilesiyle NTV'de Oğuz Haksever'in programına katılan, muhtemelen Üniversitelerarası Kurul'dan bir yetkili, Türk üniversitelerinin ne kadar mesafe kat ettiğini ortaya koymak amacıyla, İslâm ülkelerini referans alarak ne kadar fazla makale yayımladığımızı, yayımlanan makalelerin artış hızının ne kadar yüksek olduğunu vs. heyecanla, grafikler eşliğinde anlatıyordu. ABD Afganistan'a müdahale edip Taliban'ın ülkeyi düşürdüğü hâl ve sefaleti cümle âlem gördüğünde de, ülkemizin aydın(!) zevatı bu manzaraya işaret buyurarak, ne kadar ileri ve medenî olduğumuzu iddia etmişti. Eğer gelişme ve medeniyet ölçümüz Afganistan ve dünya biliminde, teknolojisinde, edebiyatında vs. esamisi okunmayan "İslâm dünyası (!)" ise, "muasır medeniyet" seviyesine ulaşma yolunda kat ettiğimiz mesafeden dolayı kendimizle ne kadar gurur duysak azdır. "Pekâlâ, gelişmiş ülkeler ölçü alındığında yerimiz neresi?" dediğinizi duyar gibi oluyorum... □

